

– EST. 1991 –

Batthyány Lajos

ALAPÍTVÁNY

Lengyel Nóra:

#nemtéma: Nőkérdés- és feminizmus-reprezentációk a két világháború közötti magyar sajtóban (1920-1940)

Batthyány Lajos Alapítvány Doktori Ösztöndíjprogram 2020/2021

BLA_katedra

A két világháború közti időszak nőmozgalmát vizsgálva többféle álláspontra helyezkedhetünk azt illetően, hogy a történeti cselekvőségnek hány pólusát detektáljuk (pl. a felekezeti nőmozgalmakat egy halmazba soroljuk-e), illetve az ágenseket milyen jelzővel ruházzuk fel (pl. liberális, polgári, modern, keresztény, konzervatív, anti- stb.), amelynek részletes ismertetése jelen tanulmánynak nem célja, részben azért sem, mert Papp Barbara és Sipos Balázs közös munkájukban már szintetizálták a kérdéshez kapcsolódó tudásunkat.¹ Részben arra a fogalomhasználati kérdésre kíván reflektálni a dolgozat, hogy nőmozgalomról és feminizmusról, vagy inkább nőmozgalmakról és feminizmusokról kellene szólni a 20.század első felében. Emellett azt járom körül, hogy a korszak különböző sajtóorgánumában milyen témákat érintenek a női nemre vonatkozóan, és hogy a nőkérdés, nőmozgalom, feminizmus kifejezések miképpen bukkannak fel a vizsgált politikai napilapokban.

Disszertációmban a katolikus nők reprezentációját vizsgálom a Horthy-korban, amelynek során eddig az önreprezentáció bemutatására fókuszáltam – főként katolikus, keresztény – női lapok elemzése nyomán.² Ezek alapján, az általában keresztény-nemzeti jelzővel illetett Horthy-kor nőmozgalmának³ története és idealizált nőképe igen homogénnek mutatkozik. Bár nincs adatom a kutatott nőmozgalmi kiadványok olvasótáborára nézve, bizonyos, hogy a nők „nemzetépítő”, anya-feleség-háziasszony-honleány négyes szerepét hirdető sajtótermékeket nem minden társadalmi réteg és politikai oldal fogyasztotta, főként nem azonos mértékben, valamint az is világos, hogy voltak olyan gazdasági, társadalmi és politikai kérdések, amelyek a nőket egyformán érintették, tekintet nélkül felekezeti hovatartozásukra. Kérdés, hogy milyen női ügyek jelentek meg a vizsgált sajtótermékekben, illetve hogyan mutatták be ezeket a nőkérdéseket és az azt képviselő feminizmusokat.

Jelen tanulmány alapját egy szélesebb spektrumú sajtókutatás adja: ugyan a tömegkommunikációs eszközök között a nyomtatott sajtó nem egyedülálló a korszakban sem, de a filmhíradó és a rádió vizsgálata túlfeszítené a dolgozat terjedelmi kereteit. Kutatásom során több országos napilapban⁴ folytattam kulcsszavas keresést az *Arcanum Digitális Tudománytár*

¹ PAPP Barbara – SIPOS Balázs: *Modern, diplomás nő a Horthy-korban*. Napvilág, Budapest. 2017. 18–42.

² Erdélyi nőmozgalmi lapok elemzésére pl.: LENGYEL Nóra: „Nemzetmentők és nemzetrontók.” *Nőképek az erdélyi katolikus nőmozgalom sajtókiadványaiban (1926–1944)*. Múltunk. 2019/4. 200–239.

³ A 20. század első felének konzervatív nőmozgalmáról lásd: ACSÁDY, Judit: *Diverse Constructions: Feminist and Conservative Women's Movements and their Contribution to the Reconstruction of Gender Relations in Hungary after the First World War*. In: *Aftermaths of War. Women's Movements and Female Activists, 1918–1923*. Eds. Sharp, Ingrid – Stibbe, Matthew. Leiden, 2011. 309–333. továbbá SÁRAI Szabó Katalin: *Normakövető női emancipáció. A konzervatív nőmozgalom Magyarországon a 19. század végén, 20. század elején*. Replika 23. (2014):85–86. 85–106.

⁴ A Horthy-kor politikai napilapjait a vezérkultusz reprezentációjának szempontjából kutatta Turbucz Dávid. Lásd pl.: TURBUCZ Dávid: *A sajtó szerepe a Horthy-kultusz építésében. A politikai hatalom elvárásai a magyar*

online adatbázisában⁵: a (keresztény/katolikus) feminizmus/feminista/nőmozgalom, illetve a nőkérdés kifejezéseket használtam. A lapok kiválasztása során arra törekedtem, hogy politikai orientációjuk szerint színes palettán helyezkedjenek el. Vizsgáltam a konzervatív irányultságú *Budapesti Hírlapot*, a polgári liberálisnak nevezhető *Pesti Hírlapot*, (terjedelmi korlátok miatt *Az Est*, *Esti Kurír*, *Pesti Napló* vonatkozó évfolyamait jelen tanulmányban nem tekintem át), a radikális jobboldali *Függetlenség* és *Szózat* lapokat, a szélsőjobboldali lapok közül a *Magyarságot*, illetve a katolikus klérus sajtótermékeiből a *Korunk Szava* orgánumat, továbbá a szociáldemokrata irányultságú *Népszava* politikai napilapot kutattam.⁶

Elméleti szempontból kutatásom vonalvezetőjének a kritikai diskurzuselmélet⁷ tekintem és arra törekszem, hogy a fent vázolt téma sajtórepresentációjának kvalitatív jellegű vizsgálata alapján a közbeszéd nőkérdéshez, feminizmushoz és nőmozgalomhoz kapcsolt toposzait feltérképezem. Véleményem szerint előbbi kifejezésekhez mai napig társítunk olyan jelentéseket, amik újratermelődés révén maradnak fenn a nőkhöz köthető tematikában, amelyekben felfedezni vélünk politikai célú, uralmi törekvéseket: jelen kutatás ennek formai és tartalmi elemeit igyekszik megismerni.

A *Népszava* folyamatosan hirdeti a szociáldemokraták *nőkérdéssel* kapcsolatos előadásait, és rövid beszámolót is ad róluk. Az előadásoknak tartalmi szempontból közös elemük, hogy a szociáldemokraták szerint nincs külön nőkérdés, mert a szociáldemokraták mozgalmában a férfiak és a nők egyenlők, de a nők a férfiakétól különböző társadalmi helyzete mégis indokolja, hogy külön napirendi pontként, mint szociálpolitikai kérdés szóljanak róla pártgyűléseiken. Ennek ellenére a nőkérdés állandó téma a lapban, amely címszó alatt a következő politikai, gazdasági és társadalmi témákat érintették: a nők tájékoztatása politikai jogaikról (választójog) és politikai aktivizálásuk, a nők „teljes egyenjogúsítása a társadalmi élet

állampolgárokkal szemben. In: *A sajtó kultúráközvetítő szerepe 1867–1945. Tanulmányok*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest. 2014. 99–111.

⁵ <https://adt.arcanum.com/hu/>

⁶ A két világháború közti magyar sajtótörténetéről lásd: BUZINKAY Géza: *A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig*. Wolters Kluwer, Budapest. 2016. 319–390., továbbá például SIPOS Balázs: *Sajtó és hatalom a Horthy-korszakban*. Argumentum, Budapest. 2011., továbbá pl. PAÁL Vince: *Tanulmányok a magyar sajtószabadság történetéhez 1867–1944*. Médiatudományi Intézet. Budapest. [Médiatudományi könyvtár 36.] 225–236.

⁷ Van Dijk, Teun A.: *A kritikai diskurzuselmélet elvei*. Fordította: Kriza Borbála. In: Szabó Márton et al. (szerk.): *Szövegváltozatok a politikára. Nyelv, szimbólum, retorika, diskurzus*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó-Universitas. 2000. 442–477.; Weiss, Gilbert & Ruth Wodak eds.: *Critical Discourse Analysis: Theory and Interdisciplinarity in Critical Discourse Analysis*. London: Palgrave. 2003.

minden területén”⁸, a nők bevonása a munkásmozgalomba, munkásnő-védelem, munkásnők keresete, háztartás nehézségei, gyermekhalandóság, lakáskérdés, munkásnő-segélyezés, a nők integrálása az oktatás- és nevelésügybe, a falusi asszonyok aktivizálása, baba- és ápolónőképzés, a nőkérdés és nőmozgalom (hazai és nemzetközi) irodalmának ismertetése (pl. August Bebel: *Die Frau und der Sozialismus* [*A nő és a szocializmus*⁹]), illetve egyes szépirodalmi mű esetében bemutatták, hogyan reflektálnak a nőkérdésre (pl. Henrik Ibsen: *Nóra* című színműve).

Véleményük szerint a szociáldemokratáknak nincs szükségük arra, hogy külön nőmozgalmat szervezzenek, mert a férfi (férj) feladata, hogy otthon a feleségét és a lányát, női rokonait a mozgalom célkitűzéseiről tájékoztassa, a nőket a politikai jogaikkal megismertesse, így az egyes gyűléseken (legyen az tiltakozó vagy pártgyűlés) a létszámukat úgy kell értelmezni, mintha minden férfi mögött ott állnának családjának női tagjai is. A propagáció célja tehát nem a valódi egyenjogúsítás, felruházva a nőket a szabad döntés jogával, hanem a szociáldemokrata párt szavazói táborának bővítése: „A szocialista mozgalom a nők szervezkedése és szervezése nélkül nem lehetséges, viszont a nők szellemi és gazdasági fölszabadítása is csak a szocializmuson keresztül érhető el.”¹⁰

A Népszava rendszeresen szemlélte és ajánlotta a párt *Nőmunkás* című lapját, amely tulajdonképpen a szociáldemokraták nőmozgalmának egyik szócsöve, amin keresztül a mozgalomban részt vevő nőknek publikálási lehetőséget biztosítottak, illetve részletesen tárgyalták a nőket érintő kérdéseket, továbbá kivonatoltak egy-két – a nőkérdéssel foglalkozó – tanulmányt a szociáldemokrata párt tudományos jellegű, *Szocializmus* című folyóiratából.¹¹

A Népszava a nőkérdés kapcsán arról is rendszeresen tudósít, hogy az aktuális Nők Napja rendezvényen milyen kérdések merültek fel. Innen értesülhetünk arról, hogy a szociáldemokraták csatlakoztak ahhoz a nemzetközi kezdeményezéshez, amely minden év március utolsó vasárnapján tüntetést szervez a dolgozó nők részvételével a háborús politika ellen, illetve a nők választójoga mellett.¹²

A szociáldemokrata párt a kapitalizmust bűnbakként említi a nőkérdéssel kapcsolatos cikkeiben, amely felelős a családi élet romlásáért, a nők kettős terheléséért. Emellett a Horthy-kor népesedési politikáját is kritikával illeti amiatt, hogy figyelmen kívül hagyja a

⁸ A munkásság nem rendőrállapot, hanem szabad és demokratikus Magyarországot akar. Népszava, 1923. 01. 26. (51. évf. 20.sz.)

⁹ August Bebel: *A nő és a szocializmus*. Gutenberg. Budapest. 1895.

¹⁰ A munkásság és a politikai helyzet. Népszava, 1923. 02. 23. (51. évf. 43.sz.)

¹¹ A *Nőmunkás* című lap, illetve az egyes számairól szóló, a Népszava által közölt tartalmi összefoglalók ismertetése nem része a dolgozatnak, mivel ebben a tanulmányban nem céloz az önreprezentáció vizsgálata.

¹² A Nők Napja. Népszava, 1924. 04. 01. (52.évf. 76.sz.)

gyermekvállalás gazdasági szempontjait: „Adjatok jogot, kenyeret, emberi méltóságot az anyáknak, akkor majd lesznek gyerekek”¹³ – mondta Propper Sándor nemzetgyűlési képviselő az egyik Nők Napja ünnepségen. A korszak normatív nőmozgalmát is kritikával illette a lap, amikor a keresztény szocialisták által támogatott nőmozgalomról szólt: „Ahogy a szocializmus ellen megcsinálta a keresztény »szocializmust«, azonképpen most a nők »szociális« fölvilágosítása ellen megcsinálja a maga reakciós »nőmozgalmát«. Ennek egyik jelentkezési formája a kongregációk szervezte szociális iskola, amely a maga szempontjából akarja »megszervezni« a nőkérdést. [...] Prohászka Ottokár püspök beszédei és a programba fölvetett imák nem fogják a nők helyzetét más alapokra átépíteni, mint amilyeneken az most is nyugszik.”¹⁴ A szociáldemokraták többször is reflektáltak arra, hogy a nők mozgósítása nem olyan hatékony, ahogy arra szükség lenne, ezáltal veszélybe kerülnek a potenciális aktoraik: „Ha elidegenítjük magunktól a nőt, a klerikálisok tárt karokkal fogadják őket.”¹⁵ A középosztály nőmozgalmának vezetőit dámának nevezik és ellenfélként jelenítik meg a lapban található cikkek.¹⁶

Nemzetközi vonatkozásban német, olasz, osztrák, török és angol nők aktivitását említi az újság: az egyes nemzetek nőmozgalmai képviselőinek előadásáról tudósít, illetve haláluk esetén megemlékezik róluk. Ír többek között az angol Sylvia Pankhurst budapesti előadásáról;¹⁷ beszámol az ausztriai szociáldemokrata nők kongresszusáról;¹⁸ az osztrák nőmozgalom egyik képviselője, Marianne Halnisch haláláról;¹⁹ a japán Shidzué Ishimotóról életútjáról;²⁰ a nők helyzetéről a diktatúrákban (bár nem sokat tudunk meg azon kívül, hogy az olaszországi és németországi nők helyzete politikai jogaik gyakorlása terén elmarad az oroszországitól);²¹ a nők részvételéről a németországi választásokon²².

A feminizmus és feminista kifejezések a lapban elsősorban a Feministák Egyesületére vonatkozóan bukkannak fel, főként előadásaikat hirdeti az újság. A cikkek alapján a szociáldemokrata nőmozgalom olykor elhatárolódott a feminizmustól, máshol éppen a feminista mozgalom utódjának tekinti magát²³. A szociáldemokraták nőmozgalmának ellenpólusának tartja a lap a keresztény nőmozgalmat, ám a vizsgált korszakban nem illetik

¹³ A Nők Napja. Népszava, 1924. 04. 01. (52.évf. 76.sz.)

¹⁴ Hírek: Szociális iskola. Népszava, 1924. 11. 04. (52. évf. 249. sz.)

¹⁵ A kongresszus elfogadta a szakszervezeti tanács jelentését. Népszava, 1930. 03. 25. (58. évf. 69. sz.)

¹⁶ A proletárasszonyok csak a szocializmusban bízhatnak. Népszava, 1935. 03. 17. (63. évf. 63.sz.)

¹⁷ Naptár: Az európai politika krónikájából. Népszava, 1934. 04. 15. (62.évf. 84.sz.)

¹⁸ Pártügyek. Népszava, 1920. 11. 10. (48.évf. 265.sz.)

¹⁹ Meghalt Marianne Hainisch. Népszava, 1936. 05. 06. (64.évf. 103.sz.)

²⁰ Shidzué Ishimotó. Népszava, 1938. 01. 26. (66. évf. 20.sz.)

²¹ A nők helyzete a diktatúrákban. Népszava, 1934. 02. 24. (62.évf. 44.sz.)

²² A nők részvétele a németországi választásokban. Népszava, 1928. 05. 19. (56.évf. 113.sz.)

²³ Nőmunkás-mozgalom. Népszava, 1927. 09. 04. (55.évf. 200.sz.)

egységes jelzővel, a keresztény-szocialisták mozgalmának tartja, illetve klerikálisnak nevezi (a keresztény feminizmust utoljára 1919-ben említi a lap mint antifeminista mozgalmat).

Összességében a *Népszavában* rendszeresen megjelenik a nőkérdés, ám kissé ellentmondásosan, mivel egyes beszédekben (a tudósítások alapján) nőmunkásmozgalomként említik a munkásnőket érintő tevékenységüket, máshol viszont azt hangsúlyozzák, hogy nincs külön mozgalma a nőknek, mivel egyenlőnek tekintik őket a férfiakkal. Van, ahol kijelentik, hogy nincs szükség külön nőkongresszusra, más helyütt viszont beszámolnak egy-egy nőgyűlésről²⁴. Ez a dichotómia, tehát a nőkérdés létének kettős magyarázata állandó eleme a nőkérdéssel kapcsolatos előadásoknak, erre a kétoldalú értelmezésre a *Népszava* maga is reflektál²⁵. A cikkek tartalmát tekintve: mivel a *Népszava* a szociáldemokraták szócsöveként funkcionált, a dolgozó nő került a lap fókuszába a nőkérdést illetően, elsősorban gazdasági szempontból közelítették meg a munkásnők témáját; főként a városi proletárnő állt (az előadások és így) a cikkek középpontjában, a falusi dolgozó nők helyzetét csak ritkán vonta be a lap. Hangsúlyos volt továbbá a nők politikai jogainak kérdése, illetve a nők és a férfiak teljes egyenjogúsításának célja, valamint megjelent a lapban a nők állampolgárságának témája.²⁶

A radikális jobboldali *Függetlenség* című politikai napilapban igen ritkán jelent meg nőekkel foglalkozó cikk. A nőkérdésre összesen hat találatot kapunk, a (keresztény/katolikus) feminizmus kifejezés egyszer sem, a feminista szó pedig kétszer jelenik meg a vizsgált korszakban. Az egyik, a házasság intézményével foglalkozó cikk Japán példáját említi, ahol állami támogatással segítik a házasodást a hajadon lányok esetében, amit a cikk írója szerint a fasiszta Olaszország mintájára tesznek, ahol már régóta él ez a gyakorlat.²⁷ Ugyancsak ebből a cikkből olvasható ki a feminizmus kritikája: „A hódító emancipáció sokkal inkább gazdasági kényszerűség következménye, mint a nők szabadságimádatának, a feminista propagandának az eredménye.”²⁸ A női munkával összekapcsolva hozták szóba a nők művelődése, oktatása témát: az egyik országgyűlési képviselő javaslata adta a kiindulópontot, miszerint a női munkaerőt a közpályán felére kellene csökkenteni, amit egyértelműen az értelmiségi állásokra vonatkoztat a szerző, míg szerinte az iparban dolgozó és földműves nők munkáját nem szándékoznak

²⁴ Például: Pártügyek: Nőgyűlés Hódmezővásárhelyen. *Népszava*, 1924. 06. 13. (52. évf. 128.sz.); Pártügyek: Főelosztott nőmunkásgyűlés. *Népszava*, 1924. 10. 04. (52.évf. 221.sz.), Pártügyek: Nőgyűlés a XXII. pártszervezetben. *Népszava*, 1926. 05. 01. (54. évf. 98. sz.) Vasárnapi országos nőértekezlet. *Népszava*, 1935. 01. 29. (63.évf. 24. sz.)

²⁵ Például: Van-e külön nőkérdés? *Népszava*, 1932. 11. 27. (60. évf. 258.sz.)

²⁶ „Hontalan” asszonyok. *Népszava*, 1930. 03. 30. (58.évf. 73.sz.)

²⁷ Pártában. *Függetlenség*, 1933. 11. 24. (1.évf. 230.sz.)

²⁸ Pártában. *Függetlenség*, 1933. 11. 24. (1.évf. 230.sz.)

korlátozni. A cikk szerint a nőnek kötelessége is magát képezni, például azért, mert a házimunka mértéke lecsökkent, így jut idejük a tanulásra.²⁹

A napilap röviden ismerteti az Egyesült Női Tábor céljait, egy asszonykongresszusról szóló beszámoló nyomán. Ezek alapján a nők feladata például a helyes táplálkozás elősegítése otthon, vagy a honvédelembe való bekapcsolódás.³⁰

A szintén a radikális jobboldali lapok közé sorolható *Szózat* már valamivel több cikkben foglalkozik a nőekkel, mint a *Függetlenség*. A nőkérdés kifejezésre négy találatot kapunk. A *Nőkérdés és az ifjúság* című előadást ismerteti egy katolikus nagygyűlésről való beszámoló keretében, amelynek során szó esett a nők munkavállalásáról: az ismertető szerint a nők bármilyen munkára alkalmasak lehetnek, de szem előtt kell tartani az erkölcs, a család és az ifjúság védelmét. Az előadó a nőkérdés történeti áttekintésére is vállalkozott, bemutatta, hogy milyen emancipációs elképzelések mentén különíthetők el az egyes mozgalmak³¹ – tudjuk meg a rövid összefoglalóból. A következő cikk, amely a nőkérdéssel foglalkozik, Raffay Sándor a magyar sajtóról szóló előadásának kivonatában bukkan fel, miszerint a sajtó egyes problémáit megoldaná a nők foglalkoztatása, ami pedig a nőkérdést is megoldaná: „A nők sajtómunkája alkalmas megoldása volna a nőkérdésnek. A női erényeikre: a tisztaságra, önzetlenségre, melegségre és szeméremre a sajtónak nagy szüksége van.”³² A következő cikk a német fajvédők egyik nagygyűléséről számol be és ismerteti a nőkérdésről szóló előadás tartalmát. Ebből kiderül, hogy az előadó szerint a nőnek „hazafias munkát” kell végezni otthonában, gyereket nevelni, óvni a család egységét: „A mi asszonyaink alkothatják csak meg azt az erkölcsi alapot, amelyen a jövőnk, gyermekeink »Nagy Németország«-a kiépül.”³³ A nőkérdés megoldását a lap részben a Szociális Missziótársulat Szociális Iskolájának tulajdonítja, ahol – a cikk szerint – a nőket számukra megfelelő hivatásra, a szociális gondoskodáshoz kapcsolódó munkára készítik fel, így az is megtalálhatja önmagát, akik valamiért a családi életben nem tudnak kiteljesedni. A cikk ismerteti az iskola programját és beiratkozásra invitálja a nőket.³⁴

A feminizmussal többször is foglalkozik a lap, közöl például egy hosszabb cikket az antifeminizmusról.³⁵ A cikk szerint az első világháború eltörölte a „régirítusú feminizmust”, s véleménye szerint hazánkban Bedy-Schwimmer Rózsa (1877–1948)³⁶ „Marx nyomán állította

²⁹ Tanuljon-e a nő? *Függetlenség*, 1933. 12. 24. (1. évf. 255.sz.)

³⁰ Nyilatkoznak az Asszonykongresszus előadói. *Függetlenség*, 1940. 03. 10. (8.évf 57.sz.)

³¹ A katolikus nagygyűlés II. nyilvános ülése. *Szózat*, 1922. 10. 10. (4.évf. 232.sz.)

³² Gondolatok a sajtóról. *Szózat*, 1924. 12. 04. (6.évf. 270.sz.)

³³ Össze kell hívni az elnyomott nemzetek világkongresszusát. *Szózat*, 1925. 07. 02. (7.évf. 145.sz.)

³⁴ Megnyílik a szociális iskola. *Szózat*, 1924. 11. 06. (6.évf. 246.sz.)

³⁵ Quintus: Antifeminizmus. *Szózat*, 1923. 08. 05. (5.évf. 176.sz.)

³⁶ A Bedy-Schwimmer Rózsa által vezetett feminista nőmozgalom sajtójának elemzéséről lásd: Czeferner Dóra: A magyarországi feminista mozgalom első hivatalos lapja: A Nő és a Társadalom (1907–1913). ArchívNET 19.

feje tetejére a nőket”. A cikk írója által követendőnek nevezett újfajta antifeminizmus egyik képviselője az angol Anthony M. Ludovici (1882–1971, filozófus, társadalomtudós) *Woman* című meghatározó könyvével. A cikk írója szerint a nőknek „természetszerű” hivatása a gyerekevelés, a bemutatott könyv által pedig tovább fűzi a gondolatot, miszerint ha más munkát keres a nő (pl. tudományos pályára lép), csupán azért teszi, hogy a „férfit magához vonzza”. Ludovici könyvét ismerteti a cikkíró, és mentegeti is: „Az angol író bizonyosan túloz, amikor sötét pesszimizmussal festi le a női befolyás kártevéseit a műveltségben.” A családalapítást elsődleges női feladatként hirdető feminizmust a cikk szerint nem antifeminizmusnak, hanem filofeminizmusnak kellene nevezni. Ugyan Ludovici könyvének elemzése egy önálló tanulmányt is kitenne, annyit megállapíthatunk, hogy nem csak ő, hanem a cikk szerzője is nemzeti kérdésnek tekinti a nőkérdést, ami alatt főként a reprodukció feladatát értik.

A fentebb már hivatkozott Quintus ír a pécsi nőkről, miszerint ők egyelőre feladják a feminista törekvéseiket, mert a család védelme jelenleg elsődleges. A szerző a feminizmusról kifejtí álláspontját, miszerint a háború előtti és utáni feminizmus közti különbséget nem lehet figyelmen kívül hagyni. A háború előtti Bedy-Schwimmer Rózsa (Károlyi Mihály és Kun Béla) vezetésével a család ellen irányult – írja a szerző –, míg a háború utánit a középosztálybeli nők irányítják és ismét a domesztikus térbe helyezi vissza a nőt, mivel már megkapták, amit akartak (a választójogot). Végül egyetért a cikkíró a pécsi nőkkel, és ő maga is hangsúlyozza, hogy a népesedés, így a családi élet a jelenlegi legfőbb feladata a nőknek.³⁷

A *Szózat* cikkeiben, ha megjelenik a feminizmus, az általában negatív töltetű. A Keresztény Magyar Asszonyok Pártszövetsége agitációs feladatairól adott elő Toperczer Ákosné (Hagara Róza, 1881–1944 után?, a pártszövetség elnöknője) beszédének összefoglalójában olvashatjuk: „Nem akarnak feminista hangoskodást, de a régi magyar asszonyok tradícióihoz híven ott akarnak lenni a küzdő férfisereg mellett és végezni azt a részletmunkát, amelyet a férfiak nem tudnak ellátni”.³⁸ Toperczer Ákosné egy másik beszédét is ismerteti a lap, amiben ismét megerősíti, hogy „nincsenek feminista allűrjei” a pártszövetségüknek, illetve céljuk, hogy kizárják a politikai életből a „múlt feminista törekvéseit”.³⁹ Egyéb előadásokról is hírt adott a lap a feminizmushoz köthetően pl. *A feminizmusról és a háreméletről*; szemlélte a

(2019):2. valamint Acsády Judit: „Tisztelt Nagysád!” Társadalmi kapcsolatok és nyomtatott periodikák jelentősége a magyar feminista mozgalomban a századelőn A Nő című folyóirat szerkesztői levelezése nyomán. *Per Aspera Ad Astra*. 2020/2. 9–30.

³⁷ Quintus: A pécsi nők. *Szózat*, 1922. 04. 02. (4. évf. 76.sz.)

³⁸ Magyar asszonyok a keresztény fővárosért. *Szózat*, 1924. 01. 27. (6.évf. 23.sz.)

³⁹ A magyar asszony szerepe a magyar politikában. *Szózat*, 1925. 04. 15. (7.évf. 84.sz.)

Természettudományi Közlöny, amelyből megemlíttette *A női lélek és a feminizmus orvostermészet-tudományi megvilágításban* című tanulmányt.⁴⁰

Bay Dóra *Nőemancipáció az ókorban* cikke Geréb József *A görög szellem Európa kultúrájában*⁴¹ című munkájáról ír röviden, melyben Geréb a feminizmus első prófétájának nevezi Platont. A cikk szerzője Platón és Arisztotelész részben különböző álláspontját villantja fel a nők (többek között a politikai életben betöltött) feladatairól, képességiről és jogairól.⁴²

Az *Üzenetek* rovatban az egyik olvasói levélre valamely az emancipációhoz köthető témában válaszul azt írták, hogy jelenleg nem érnek rá az emberek a feminizmus kérdésével foglalkozni. Majd megjegyzi a szerző, hogy a nők a munkavállalásukkal a férfiakat szorítják ki a munkaerőpiacról, és ha ez a tendencia folytatódik, akkor „férfi-emancipációról kell majd írni.”⁴³ Hasonlóan negatív konnotációval bír a feminizmus kifejezés egy másik olvasói levélre adott válaszban: szinte fenyegetően írja a cikk szerzője, hogy a feminizmus el fogja hozni abban az értelemben is az egyenjogúságot, hogy a férfiak is mernek majd a jövőben a feleségükre panaszkodni, nem csak fordítva lesz ez elfogadott.⁴⁴

Egy szokatlan kontextusban is megjelenik a feminizmus szó a lapban, egy tengerkutató naplóját bemutató cikkben: „ezeknél is (a polipoknál – L. N.) divatban van a feminizmus és az ivadék gondozás a hímekre hárul. Van is vele gondja a szegény, dajkaságra kárhoztatott hímnek.”⁴⁵ A lap azt közvetíti, hogy a gyermeknevelést a nő a nemzetért teszi, ám ha a férfi kapja ezt a feladatot, és azt mint büntetés értelmezik.

„Asszonyoknak-leányoknak” *Mai nagyasszonyaink* címmel indítottak sorozatot, amelyben egy-egy személyt mutattak be, aki női ügyeket képviselt, s az egyik ilyen életút kapcsán fordul elő a feminizmus szó negatív aspektusa, miszerint a feminizmus miatt a férfiak már nem udvariasok a nőkkel.⁴⁶

Nemzetközi viszonylatban is elutasítóan szólnak a feminizmusról a magyar nőmozgalommal összehasonlításban: „a magyar nőmozgalomban egy csipetnyi sincs azokból az idétlenségekből, amelyeket a külföldi feminizmus képvisel”.⁴⁷ Más helyütt azt írja a lap, hogy „külföldön nőmozgalmak vannak, nálunk azonban csak asszonymozgalom van. Az asszony szó determinálja a magyar nő helyzetét. Asszony, ez a szó azt jelenti, hogy a férfivel közös sorsban

⁴⁰ Irodalom és művészet. Szózat, 1922. 03. 22. (4.évf. 67.sz.)

⁴¹ Geréb József: *A görög szellem Európa kultúrájában*, Bp., Franklin-társulat. 1921.

⁴² Bay Dóra: *Nőemancipáció – az ókorban*. Szózat, 1922. 03. 19. (4.évf. 65.sz.)

⁴³ *Üzenetek*: Philine. Szózat, 1923. 04. 11. (5.évf. 81.sz.)

⁴⁴ Völegényjelölt. Szózat, 1922. 05. 07. (4.évf. 104.sz.)

⁴⁵ Gyermekvédelem a tengerben. Szózat, 1923. 09. 23. (5.évf. 215.sz.)

⁴⁶ *Mai nagyasszonyaink*. Szózat, 1924. 06. 08. (6.évf. 123.sz.)

⁴⁷ Kétezer magyar asszony hódolt vasárnap a Kormányzó előtt. Szózat, 1925. 04. 28. (7.évf. 95.sz.)

együtt küzd a hazáért.”⁴⁸ Látható tehát, hogy a nő helyét otthon, a családban jelöli ki, és a közéleti aktivitását is csak azután élheti meg, miután megházasodott.

A lapban a keresztény feminizmus kifejezéssel egyszer találkozhatunk, Tormay Cécile (1875–1937) Bujdosó könyv⁴⁹ című művének egyik fordítója a franciaországi keresztény feminizmus egyik képviselője, Marcelle Tinayre (1870–1948, író, újságíró) volt, tudjuk meg az újságból. Egy másik irodalmi példát is hoz a *Szózat*: Sigrig Undset norvég írónőt irodalmi Nobel-díja miatt említi. A cikkből kiderül, hogy az írónő szerint a „modern nőmozgalmak hazugságok, a feminizmus ostobaság és korlátolt emberek rögeszméje, a nő hivatása az anyaság, a család.”⁵⁰ A radikális jobboldal szócsöveit, a *Függetlenséget* és a *Szózat* lapokat áttekintve megállapítható, hogy a nőkérdés alatt legfőképp a népesedés kérdését, a reprodukciós kötelezettséget értik.

A szélsőjobboldali lapok közül a *Magyarságot* vizsgáltam, amely nagy számban foglalkozik a nőkhöz kapcsolódó kérdésekkel: nem csak a különböző egyesületek munkájára mutat rá az újság, hanem általános női témákról is ír. Az újságban szereplő női témájú cikkeknek (terjedelmi korlátok miatt) csupán töredékét érintem jelen dolgozatban.

A lap a nők választójogával kapcsolatban a Feministák Egyesületének tevékenységéről ad hírt, például a nők felsőoktatáshoz való jogáról⁵¹ vagy a feministák választójog érdekében végzett munkájáról.⁵² A feminizmusról vegyesen nyilatkozik meg a lap: hol szükséges ellenpólusa a keresztény feminizmusnak, hol minden szinten megvetendőnek véli a követésüket, máskor pedig a békés egymásmellettségre mutatnak rá a cikkek. Mindenesetre megfigyelhető, hogy 1938-ban már szégyenletesnek ábrázolja a feminizmust, és másfajta nőmozgalmat preferál, vagyis szorgalmazza a nők visszahelyezését a házasság és család kötelékébe: „De a feminizmus, az önálló és szabad nő ideálja, az idegen munkahelyeken robotoló asszonyok és leányok falansztere soha többé uralkodó típusként föl nem támad a mi társadalmunkban.”⁵³

A Magyarság a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének (MANSZ) tevékenységét sem hagyja figyelmen kívül a *Magyarság*, sajtógyűlésükről kiemeli az elnök, Tormay Cécile gondolatát, miszerint „a Mansz nem feminista-szervezet és nem külön az asszonyok, de az egész magyar nemzet érdekében harcol.”⁵⁴

⁴⁸ Budapesten minden akadályon keresztül meg kell maradnia a keresztény uralomnak. *Szózat*, 1925. 02. 12. (7.évf. 34.sz.)

⁴⁹ Tormay Cécile: *Bujdosó könyv*. Singer és Wolfner, Budapest, 1920?.

⁵⁰ Sigrig Undset. *Szózat*, 1925. 10. 16. (7.évf. 233.sz.)

⁵¹ Nőorvosok és feministák küldöttsége a kultuszminiszternél. *Magyarság*, 1923. 04. 21. (4.évf. 90.sz.)

⁵² Hírek: A nők választójogáért. *Magyarság*, 1922. 01. 26. (3.évf. 21.sz.)

⁵³ Nők a jobboldalon. *Magyarság*, 1938. 08. 07. (19.évf. 177.sz.)

⁵⁴ A Mansz sajtógyűlése. *Magyarság*, 1992. 02. 02. (3.évf. 27.sz.)

Beszámol még az újság a Szociális Missziótársulat történetéről és tevékenységi köreiről (pl. nővédelem, leánynevelés,⁵⁵ szociális iskola⁵⁶): nekik tulajdonítják a keresztény nőmozgalom megszervezését.⁵⁷ Közgyűlésükről szóló összefoglalóból tudjuk, hogy báró Apor Vilmos (1892–1945) a feminizmusról a következőképp értekezett: [...] természetellenes a feminista emancipáció, mert a nő csak ott lehet segítőtárs, ahol az anyai hivatásával egybefügg.”⁵⁸ A Társulat egyik konferenciáján Korányi Saroltára emlékeztek, aki főként munkásnőket aktivizáló szervezetek munkájával foglalkozott, ebben a rövid ismertető cikkben a katolikus nőmozgalom kifejezést használja a szerző.⁵⁹

Többször írnak a lapban a Keresztény Női Tábor tevékenységéről (pl. kulturális estjeikről⁶⁰), főként a Slachta Margit (1884–1974) által tarott beszédekről tudósítanak, például a kitűzött feladatairól. Az egyik előadásából „kiderül”, hogy más a politikai céljuk, mint a feministáknak: „A feministák a politikában ugyanazt akarták elérni, amit a férfiak; mi csak azt akarjuk elvégezni, amit elvégezhetünk: az igazság örök hangjának harmóniáját őrizzük”.⁶¹ Egy másik Slachta Margit előadásból megtudjuk, hogy Slachta véleménye szerint a választójog nem a nőmozgalom eredménye, hanem a törvénykezés eredménye a nőmozgalom, mivel az állampolgári jogegyenlőség felkészületlenül érte a keresztény női társadalmat, amire viszont reagálni kellett.⁶² Ismerteti a lap a Keresztény Női Tábor megújult programját, szintén Slachta beszéde nyomán.⁶³

Felvillantja a lap a felvidéki nőmozgalom történetét⁶⁴, de az erdélyi katolikus nőmozgalomról⁶⁵ is beszámol, kitekintve a határon túli nők mozgalmi munkájára, illetve az erdélyiek egyik vezetőjének, Árkossy Lajosnénak (Wagner Irén, 1870–1938) a halálára⁶⁶.

A nőkérdésről nemzetközi kitekintést is ad az újság, ír például a Turáni Társaság rendezvényén elhangzott előadásról, amely címe alapján a török nőt mutatta be: a cikk valójában arra tér ki, hogy Törökország (és korábban az Oszmán Birodalom) problémáit a nők okozták, főként

⁵⁵ A Szociális Missziótársulat a nőnevelés reformjáról. Magyarország, 1924. 06. 29. (5.évf. 128.sz.)

⁵⁶ A Szociális Misszió iskolájának ünnepélyes megnyitása. Magyarország, 1938. 01. 13. (19.évf. 9.sz.)

⁵⁷ A Szociális Missziótársulat huszonöt éve. Magyarország, 1933. 10. 08. (14.évf. 229.sz.)

⁵⁸ A Szociális Missziótársulat ünnepi közgyűlése. Magyarország, 1934. 09. 26. (15.évf. 217.sz.)

⁵⁹ A Szociális Missziótársulat konferenciája. Magyarország, 1935. 09. 28. (16. évf. 221.sz.)

⁶⁰ A Keresztény Női Tábor kultúrestje. Magyarország, 1923. 04. 22. (4.évf. 91.sz.); Magyarország, 1923. 04. 24. (4.évf. 92.sz.)

⁶¹ Apponyi Magyarország igazságáról. Magyarország, 1921. 02. 09. (2.évf. 31.sz.)

⁶² Schlachta Margit a Keresztény Női Táborról. Magyarország, 1924. 10. 22. (5.évf. 223.sz.)

⁶³ Slachta Margit bejelentette a Keresztény Női Tábor új munkaprogramját. Magyarország, 1927. 01. 08. (8.évf. 5.sz.)

⁶⁴ A felvidéki magyar nőmozgalom. Magyarország, 1925. 12. 13. (6.évf. 282.sz.)

⁶⁵ Erdélyi magyar évkönyv. Magyarország, 1931. 01. 11. (12.évf. 8.sz.)

⁶⁶ Halálozás: Árkossy Lajosné. Magyarország, 1938. 08. 05. (19.évf. 175.sz.) Árkossy Lajosné a Székelyszentkirályi csipkeverő tanfolyam elindítója 1924-ben, amely fontos szerepet töltött be a falusi ifjúság nevelésében és helyben tartásában.

tékozló életmódjukkal, másrészt „fajvédelmi” szempontból, mivel már a szultánnék sem törökök. A korszakban egy nemzet fennmaradásának és ebben a nők szerepvállalásának eugenikai megközelítése hazánkban is igen jellemző.⁶⁷ Szintén felmerül a török nők aktuális helyzetének témája Halidé Edib hanöm (Adnan bej felesége) írónővel készült interjúban, amelyben a szerző egyrészt elragadtatással ír beszélgetőpartneréről, másrészt megjegyzi, hogy szinte meglepi a nő tájékozottsága politikai, gazdasági és társadalmi kérdésekben.⁶⁸ Szintén a török nőkkel foglalkozik az a cikk, amely a török képviselőnők számáról ír; a cikk a nők politikai jogainak kiszélesedéséért végzett munkájukról elismerően szól: „Soha még nőmozgalom annyi eredménnyel nem járt, mint a török nők szabadság-törekvése.”⁶⁹ A finn és az észti nőmozgalomról szóló előadást szintén a Turáni Társaság programjában találjuk.⁷⁰ Tudósít a lap továbbá a romániai feministákról, például a kétnejűség elleni tiltakozásukról,⁷¹ vagy a női választójogért való munkájukról; a cikkből kiderül, hogy a feminsiták a kormány politikáját antifeministának tekintik.⁷² Beszámol arról is, ha külföldről feministák (pl. az amerikai és holland nőmozgalom vezetői) mint előadók érkeztek hazánkba;⁷³ Afganisztánról tudatja a lap, hogy ott nincsenek feministák, ami az Amanullah kán (1892–1960) és az afgán királyság előnyére válik⁷⁴. Többször is foglalkozik a lap a feleségek háztartási munkáért járó fizetési követelésével, amelynek felvetését a francia nőmozgalomnak tulajdonítja az újság.⁷⁵ Szintén a francia nőmozgalom emancipatorikus kezdeményezése került szóba abban a cikkben, melynek felvezetését egy kissé bugyuta, ám érzékletes történettel indítja a szerző: egy feleségnek külföldön haldoklott a férje, aki látni kívánta halála előtt feleségét, ám a nőnek nem volt útlevele, amit azonban a férj beleegyező nyilatkozata hiányában nem állítottak ki, így anélkül hunyt el férje, hogy találkoztak volna. E felvezetést követően röviden ír a cikk a nők jogairól Franciaországban,⁷⁶ és végülis arra mutat rá, hogy egyes esetekben gyakorlati szempontból értelmetlenül korlátozták a nők jogait. A nők politikai részvételéről kanadai vonatkozásban is hírt adott a lap, aminek kapcsán áttekintette, hogy a Magyarországon milyen pozíciókat töltenek be általában a nők a munkaerő piacon, összehasonlítva a külföldi

⁶⁷ A témában lásd pl. BOKOR Zsuzsa: Nők a nemzetben, nemzet a nőkben. A Magyar Egyesület a Leánykereskedelem Ellen eugenikai olvasata. socio.hu, 2015/2.

⁶⁸ Előadás a török nőről. Magyarorság, 1923. 04. 14. (4.évf. 84.sz.)

⁶⁹ Asszonyszemmel. Magyarorság, 1935. 03. 03. (16.évf. 52.sz.)

⁷⁰ Előadások. Magyarorság, 1938. 03. 18. (19.évf. 62.sz.); lásd még a finn nőmozgalomról: Előadások. Magyarorság, 1934. 12. 07. (15.évf. 273.sz.)

⁷¹ Romániában be akarják hozni a kétnejűséget. Magyarorság, 1921. 07. 16. (2.évf. 155.sz.)

⁷² Nők az alkotmányban. Magyarorság, 1925. 01. 30. (6.évf. 24.sz.)

⁷³ Feminista vezérek Budapesten. Magyarorság, 1922. 10. 24. (3.évf. 242.sz.)

⁷⁴ Amanullah csókja. Magyarorság, 1928. 07. 07. (9.évf. 152.sz.)

⁷⁵ A francia háziasszonyok rendszeres fizetést kérik az uruktól. Magyarorság, 1928. 03. 11. (9.évf. 59.sz.)

⁷⁶ Napóleon korszerűsítését követelik a francia nők. Magyarorság, 1929. 01. 08. (10.évf. 6.sz.)

példákkal.⁷⁷ Említették az indiai nőmozgalom egyik képviselőjét,⁷⁸ cikkeztek a német nőmozgalomról;⁷⁹ valamint a nemzetközi asszonyhét résztvevőit is ismertette a lap.⁸⁰

A női témák között a rövid haj és a rövid szoknya kérdése⁸¹ visszatérő feminista (és modern női) motívumként jelent meg. Az egyik ilyen témával, tehát a nők elférfiasodónak vélt viselkedésével foglalkozó cikk elrettentő történetként osztja meg két fiatal lány esetét, akik először csak rövid haját viseltek, majd fiús ruhába jártak; a cikk záróakkordját egy érvelési hiba adja: a szerző szerint, lehet, hogy az otthonról eltűnt és elférfiasodó lányok meg is nősültek.⁸²

A nők ruhaviselete a munkaruhát tekintve is témává vált: egy mexikói (majd a spanyolok által átvett) rendelet kapcsán, amely „bő, szürke, dísztelen, bokáig érő” egyenruhát írt elő a tisztviselőnőknek; a cikk végülis a feminizmusnak rója fel mindezt, mivel ők harcolták ki, hogy ezen a terepen is munkába állhassanak a nők, ezért szabályozva vannak egy igen fontos területen, az öltözködésükben. Érdekes, hogy a szerző szerint azért lenne előnytelen, ha hazánkat is elérné ez a korlátozás, mert a dolgozó nők nehezebben találnának férjet magunknak vonzó megjelenés hiányában.⁸³ A nők nadrágviseletét a feminista törekvések sarkalatos pontjaként jeleníti meg a lap: egy Nyugat-Virginiában a témáról tartott szavazás eredményét ismerteti az újság, amely cikkben a szerző tipologizálja a feminizmusokat: „Tudvalevőleg kétféle feminizmus van. Az első az, amely a nőt a férfival egyenlő értékű lénynek tekinti, a sajátos női tulajdonságokat a sajátos férfiúi tulajdonságokkal egyenlő értékűnek és jogúnak tekinti. Ez a feminizmus azért kíván a nőknek szavazói jogot, hogy anya- és csecseművédelmet, szesztilalmat, jó iskolákat kívánna, – csakhogy ezt a feminizmust senki nem követi. A másíkfajta feministák csak a férfit tekintik tökéletes lénynek, azért az ilyen feministák a férfikülsőségeket óhajtják lemásolni, nadrágot, bírói talárt, doktorátust és miniszteri tárcákat sóvárognak [...].⁸⁴ A nemzetközi nőmozgalom palettájáról a kínai nők sem maradtak le, akiknek nőmozgalmát az angol nőkéhez hasonlítja a lap: a cikk a rosszul viselkedő asszony börtönbüntetéséből indul ki, amiről megjegyzi, hogy érdekes módon a férfiakra vonatkozóan nincs ilyen törvénykezés(i javaslat).⁸⁵

⁷⁷ Máról-holnapra: Asszony – főispán. Magyarország, 1927. 09. 28. (8.évf. 219.sz.)

⁷⁸ Indiai törvényhozók Budapesten. Magyarország, 1935. 10. 25. (16.évf. 244.sz.)

⁷⁹ Politikai merényletek a Saar-vidéken. Magyarország, 1935. 01. 03. (16.évf. 2.sz.); A nőkérdés a Harmadik Birodalomban. Magyarország, 1935. 02. 10. (16.évf. 34.sz.); A női emancipáció veresége a Harmadik Birodalomban. Magyarország, 1935. 02. 24. (16.évf. 46.sz.)

⁸⁰ Megnyitották a Nemzetközi Asszonyhetet. Magyarország, 1937. 08. 07. (18.évf. 178.sz.)

⁸¹ Szabadságszerető-nők: ne tőrjétek a hosszú szoknyát. Magyarország, 1931. 03. 17. (12.évf. 62.sz.)

⁸² A nőemancipáció bajnokai. Magyarország, 1925. 02. 21. (6.évf. 42.sz.)

⁸³ Uniformist a nőkre! Magyarország, 1929. 11. 03. (10.évf. 250.sz.)

⁸⁴ Nadrágot a nőkre! Magyarország, 1924. 02. 12. (5.évf. 35.sz.)

⁸⁵ Kínában megbüntetik a rosszul viselkedő asszonyt. Magyarország, 1935. 03. 07. (16.évf. 55.sz.)

A fentiek alapján elmondható, hogy a *Magyarság* legtöbbet a keresztény és/vagy konzervatív nők mozgalmi és egyesületi tevékenységéről ír, valamint a szélsőséges magyar nacionalizmus egyik szócsöveként a nők társadalmi és politikai szerepét reprodukciós feladatukból kiindulva, illetve eugenikai nézőpontból közelítette meg. A bevezetőben említett kifejezéseket tekintve egyféle feminizmust ábrázol, azt szinte kizárólag negatív jelentéssel ruházza fel. A keresztény nőmozgalom képviselőit nem nevezi keresztény feministáknak, a feminizmus ellenpólusának tekinti.

A katolikus klérus napilapjai közül a *Korunk Szava* keveset ír a nők kérdés témában, maga a kifejezés nem is fordul elő a lapban. (Az *Új Nemzedék* és a *Nemzeti Újság* lényegesen több cikket szentel a női tematikának, ám ezek bemutatása túlfeszítené jelen tanulmány terjedelmi kereteit.) A katolikus nőmozgalom kifejezést használja az újság: beszámolnak az erdélyi katolikus nőmozgalomról az *Új Élet* című lapban publikált azonos témájú cikk alapján⁸⁶, ismertetik a Szociális Missziótársulat történetét, tevékenységét⁸⁷. A nőmozgalom kifejezés előfordul még egy, a dolgozó nővel foglalkozó nemzetközi kongresszus kapcsán: említ a cikk német, spanyol, belga és amerikai adatokat az iparban munkát vállaló nőkre vonatkozóan, ám nem egyértelmű, hogy csak a férjezett nőkre vonatkoznak-e a közölt számok. A cikk célja, hogy felhívja a figyelmet a családi élet megmentésének feladatára, aminek megoldását a nő szűkebb, otthoni térbe való visszahelyezésében látták.⁸⁸ Szintén a dolgozó nő ügyével foglalkozik az a cikk, mely a munkavállaló nők csoportján belül három típust és generációt különít el: diplomás nők, akiknek tényleg a tudásra volt igényük; a bizonytalan keresettel rendelkezők; a házimunka terhe alól kibújni akarók.⁸⁹ A prágai katolikus kongresszusról szóló összefoglalóból megtudjuk, hogy egy a magyar nőmozgalmat firtató előadásra itt is sor került, de tartalmáról nem ad részleteket a cikk.

A konzervatív irányultságú *Budapesti Hírlap* a magyar nőmozgalom mellett, aminek elindulását a lap az Országos Nőképző Egyesület 1868-as megalakulásától számítja,⁹⁰ egyaránt tudósít a hazai és nemzetközi nőmozgalmakról és feminizmusokról.

⁸⁶ Az erdélyi katolikus nőmozgalomról. *Korunk Szava*, 1933. 07. (3.évf. 13–14.sz.)

⁸⁷ Krisztus Napszámában. *Korunk Szava*, 1933. 06. 15. (3.évf. 12.sz.)

⁸⁸ A női munkaerő ipari kihasználása ellen. *Korunk Szava*, 1933. 08. 01. (3.évf. 15–16.sz.)

⁸⁹ Egy egészen új leánytípus. *Korunk Szava*, 1933. 11. 15. (3.évf. 22.sz.)

⁹⁰ „Az asszonyi személek is emberek”. *Budapesti Hírlap*, 1936. 08. 04. (56.évf. 177.sz.)

A keresztény feminizmus képviselőiként nevezi meg a Szociális Missziótársulatot, és hírt ad Slachta Margit és köre kiválásáról, illetve a Szociális Testvérek Társasága megalakulásáról.⁹¹ A Szociális Missziótársulat által, a magyar katolikus nőmozgalom keretében megnyitott szociális iskola programjáról szintén hírt ad a lap.⁹²

Az egyesületek közül a MANSZ ünnepi, nőnevelési kongresszusáról tudósít, ahol gróf Klebelsberg Kunó (vallás- és közoktatásügyi miniszter) is beszédet mondott: „Örömmel konstatálja, hogy a magyar nőmozgalomban nyoma sincs a külföldi feminizmus idétlenségeinek. Ez a Mansz hazafias irányú munkájának köszönhető” – emeli ki a cikk.⁹³

Hírt ad a lap a Magyar Katolikus Nőegyesületek Országos Szövetségének rendezvényéről, amelyen Zichy Rafaelnét ünnepelték, mivel Rómában a katolikus asszonyok világszövetsége tagjává választották.⁹⁴ A nőmozgalmak városi, középosztálybeli képviselője mellett a falu irányába is kiterjedt az újság figyelme: beszámol egy brüsszeli kiállításról, amit a belga állam szervezett háztartás és falufejlésztés témában, ahol a cikk szerint a magyarok falufejlésztési eredményeit és annak ábrázolását emelték ki a rendezők.⁹⁵

A Feministák Egyesülete programjai közül az egyik angol szüfrazsett, Emmeline Pethick Lawrence (1867–1954) budapesti látogatását, és az egyesületben elhangzott *A pacifizmus térhódítása az angol politikában* című nyílt előadását hirdette az újság. Az angol nőjogi aktivistával a cikk szerint az Írónők Köre és más konzervatív irányultságú nőmozgalom vezetői is találkoztak és beszélgettek,⁹⁶ itt tehát a nőmozgalmak között egy találkozási pontot találunk a békemozgalom címszó alatt.

Nemzetközi szinten kitekint a lap az indiai,⁹⁷ a francia,⁹⁸ a német⁹⁹, az olasz,¹⁰⁰ a finn,¹⁰¹ és a török¹⁰² nőkérdés helyzetére. A Franciaországról szóló hírben a feminizmus káros térhódításáról szól a cikk: egy iskolai felmérést foglal össze, amelynek eredménye szerint a többség „inkább a férfi hibáiban, mint erényeiben találta meg a saját ideáljait”.¹⁰³ Az isztambuli

⁹¹ A Szociális Missziótársulat kettéválása. Budapesti Hírlap, 1923. 05. 28. (43.évf. 119.sz.)

⁹² A nő – a nemzet lelkiismerete. Budapesti Hírlap, 1938. 01. 13. (58.évf. 9.sz.)

⁹³ A MANSZ ünnepies közgyűlése és kongresszusa. Budapesti Hírlap, 1925. 04. 28. (45.évf. 95.sz.)

⁹⁴ Zichy Rafaelné ünneplése. Budapesti Hírlap, 1926. 01. 12. (46.évf. 8.sz.)

⁹⁵ Részt vett még Hollandia, Anglia, Olaszország, Franciaország, Finnország, Kanada, Svájc, Argentína, Csehszlovákia (akkor), Spanyolország. Magyar siker Belgiumban. Budapesti Hírlap, 1925. 07. 24. (45.évf. 164.sz.)

⁹⁶ Mrs. Emmeline Pethick Lawrence előadása. Budapesti Hírlap, 1928. 01. 04. (48.évf. 3.sz.) Tartalmi összefoglalóját lásd: Budapesti Hírlap, 1928. 01. 05. (48.évf. 4.sz.)

⁹⁷ Sarojuni Naidu előadása Budapesten. Budapesti Hírlap, 1929. 06. 29. (49.évf. 145.sz.)

⁹⁸ A francia nők szellemi térhódítása és jogai. Budapesti Hírlap, 1934. 08. 15. (54.évf. 184.sz.)

⁹⁹ Hitler beszéde a nemzeti szocialista asszonyok nagygyűlésén. Budapesti Hírlap, 1937. 09. 11. (57.évf. 206.sz.)

¹⁰⁰ A nő helyzete a fasiszta Olaszországban. Budapesti Hírlap, 1932. 09. 25. (52.évf. 215.sz.)

¹⁰¹ Finnország nemzeti ünnepe. Budapesti Hírlap, 1934. 12. 05. (54.évf. 274.sz.)

¹⁰² Isztambulban az örökké „szenvedő” templomban. Budapesti Hírlap, 1934. 09. 26. (54.évf. 217.sz.)

¹⁰³ Veszedelemben a nők idealizmusa – Franciaországban. Budapesti Hírlap, 1926. 05. 28. (46.évf. 118.sz.)

helyzetről a Suat Dervis írónővel való interjú alapján tudósít a lap, aki szerint török nőmozgalom helyett a nők jogaiért a férfiak harcoltak eredményesen.¹⁰⁴ Az olasz nők helyzetéről Dr. Maria Castellani-val készült interjú alapján számol be a *Budapesti Hírlap*, miszerint tartózkodni kell attól a nőknek, hogy úgy valósítsák meg egyenjogúsítási és érvényesülési céljaikat, hogy közben elveszítik nőiességüket. A művészi hivatásból élő nők fasiszta szervezetének elnökeként azt szorgalmazta, hogy az olasz nő dolgozzon az államért, magáért, és a családjáért.¹⁰⁵

A polgári liberalizmus lapjai közül Az Est, az Esti Kurír és a Pesti Napló is bőséges példát hoz a nők aktivizmusa, választójoga stb. nőmozgalmi témában, de jelen tanulmányban csupán a Pesti Hírlap rövid áttekintésére vállalkozom, amely egy-egy előadásról (pl. nők és a felsőoktatás, ~ és a fajelmélet, ~ és az alkoholizmus),¹⁰⁶ vagy közgyűlésről¹⁰⁷ adott hírt a témában. A nőkérdés az *Esti levél* rovatban többször is megjelent (pl. a nőképviselő,¹⁰⁸ „adjon a férj a feleségének fizetést”¹⁰⁹; háziasszony,¹¹⁰ házasság és tánc¹¹¹). E rovatban írnak a közös konyha kérdéséről, miszerint: „A nemzetközi feministák programjában benne van a »közös konyha« és a »közös gyereknevelés« elve. A nemzeti vagy keresztény feministák (pontos hivatalos címüket nem tudom) ellene vannak e két pontnak. Én is ellene írtam és szónokoltam [...]».¹¹² A dolgozó nő témában – igen szokatlan megközelítésből – a középosztálybeli nők otthoni munkavégzésével, a szociális gondoskodáshoz és a háztartáshoz köthető munkájával foglalkozott az újság, nem pedig a munkabéért végzett tevékenységről írt.¹¹³ Az újság nemzetközi kitekintése igen széleskörű és egyben véletlenszerű, pl. cikket közöl Kamerunról¹¹⁴ és Afganisztánról¹¹⁵ (mint fentebb a *Magyarságban*), az indiai nőmozgalom vezetőjének, Sarojini Naidu [1879–1949] (a *Budapesti Hírlap* által is említett) budapesti előadásáról a

¹⁰⁴ Isztambulban az örökké „szenedő” templomban. *Budapesti Hírlap*, 1934. 09. 26. (54.évf. 217.sz.)

¹⁰⁵ A nő helyzete a fasiszta Olaszországban. *Budapesti Hírlap*, 1932. 09. 25. (52.évf. 215.sz.)

¹⁰⁶ Pl. Nőkérdés az irodalomban. *Pesti Hírlap*, 1923. 04. 18. (45.évf. 87.sz.); Az országos katolikus nagygyűlés. *Pesti Hírlap*, 1922. 10. 10. (44.évf. 230.sz.); Szász Zoltán előadása a Kossuth-pártban. *Pesti Hírlap*, 1926. 05. 04. (48.évf. 99.sz.); Az egyetemi nőkérdés Magyarországon. *Pesti Hírlap*, 1928. 03. 01. (50.évf. 50.sz.); Hangverseny Zugligetben. *Pesti Hírlap*, 1932. 08. 04. (54.évf. 173.sz.); Az Országos Református Lelkészegyesület jubileuma. *Pesti Hírlap*, 1932. 08. 13. (54.évf. 181.sz.); A nők és az alkoholizmus. *Pesti Hírlap*, 1927. 01. 21. (49.évf. 16.sz.)

¹⁰⁷ A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének közgyűlése. *Pesti Hírlap*, 1925. 04. 28. (47.évf. 95.sz.); Országos Katolikus Nőszövetség. *Pesti Hírlap*, 1921. 06. 07. (43.évf. 122.sz.)

¹⁰⁸ Esti levél. *Pesti Hírlap*, 1920. 03. 28. (42.évf. 76.sz.)

¹⁰⁹ Esti levél. *Pesti Hírlap*, 1926. 01. 31. (48.évf. 25.sz.)

¹¹⁰ Esti levél. *Pesti Hírlap*, 1920. 06. 27. (42.évf. 153.sz.)

¹¹¹ Esti levél. *Pesti Hírlap*, 1925. 12. 20. (47.évf. 288.sz.)

¹¹² Esti levél. *Pesti Hírlap*, 1920. 11. 14. (42.évf. 269.sz.)

¹¹³ A dolgozó nő. *Pesti Hírlap*, 1922. 05. 12. (44.évf. 107.sz.)

¹¹⁴ A nőkérdés Kamerunban. *Pesti Hírlap*, 1925. 11. 22. (47.évf. 265.sz.)

¹¹⁵ Mi okozta az afganisztáni lázadást? *Pesti Hírlap*, 1929. 01. 09. (51.évf. 7.sz.)

Feministák Egyesületében,¹¹⁶ de a Szerkesztői üzenetek rovatban a *Nők ellensége* című cikkben áttekinti a nők jelenlétét különféle vezető pozíciókban, Finnországtól kezdve Amerikáig számtalan példát hozva.¹¹⁷

A női öltözködés kérdése a Pesti Hírlapban is felbukkan, például egy párizsi estélyről szóló cikkben, amelyben kritikát fogalmaz meg a szerző a feminista ruhaviseletére nézve: „Előjöttek a nők egyenjogúságát hirdető feminista apostolok olyan dekoltázsban, hogy az ember csak akkor hiszi el, hogy ruha is van rajtuk, – amikor állnak.”¹¹⁸ A hétköznapi témák között a nők szivarozása is felbukkan a lapban, ami a szerző szerint oda vezethet, hogy a „jövő női eszményképe” az addig csak cirkuszban látott szakállas nő lesz.¹¹⁹

A Pesti Hírlap érinti az értelmiségi pályán a nők jelenlétének témáját: beszámol róla, hogy a Pázmány Péter Tudományegyetemen két előadó is nők közül került kiválasztásra, bár odáig még nem jutott el a feminizmus, mint Szegeden, ahol már női magántanára is van az egyetemnek.¹²⁰ Ebben a cikkben a feminizmust pozitív kontextusban jeleníti meg a lap.

Összességében úgy vélem, hogy a korabeli közbeszédben nem volt egységes és egyértelmű, hogy a Bédy-Schwimmer Rózsa képviselte feminista mozgalomra adott válaszként megjelenő, vagy a mellette működő egyéb nőmozgalomokat hogyan nevezik, illetve úgy tűnik, hogy az áttekintett lapok szóhasználata alapján a keresztény nőmozgalom és a katolikus nőmozgalom szinonimaként értelmezhető. Azt is megállapíthatjuk, hogy a politikai napilapok által képviselt diskurzusba – az általam használt (keresztény/katolikus) feminizmus/feminista/nőmozgalom és nőkérdés kereső kifejezésekre – alig kapunk a katolikus keresztényen kívül más felekezeti nőmozgalomhoz tartozó eredményt, ilyen célból tehát egyéb jelzőkre lenne szükség egy szélesebb körű kutatáshoz (pl. keresztyén, református, evangélikus, felekezeti stb.), tekintettel arra, hogy a nőkérdéssel kapcsolatos előadásokat keresve csupán egy találatot kaptam református vonatkozásban. Látható, hogy a nőkérdés címszó alatt számtalan témát érintettek a vizsgált napilapok a két világháború közötti időszakban: pl. öltözködés, alkoholfogyasztás, házassági nehézségek stb. Az is egyértelműen látszik, hogy a feminizmus és feminista kifejezéseket a kutatott politikai napilapok leggyakrabban negatív tartalommal töltik meg, még akkor is, ha egyébként a Feministák Egyesületének előadásairól hírt vagy tudósítást közölnek, megmutatva széleskörű törekvéseiket (választójogi, szociális, egészségügyi stb. munkájukat).

¹¹⁶ Az indiai nőmozgalom nagyhírű vezetője Budapesten. Pesti Hírlap, 1929. 06. 25. (51.évf. 141.sz.)

¹¹⁷ Nők ellensége. Pesti Hírlap, 1927. 07. 24. (49.évf. 166.sz.)

¹¹⁸ Egy párizsi estély. Pesti Hírlap, 1927. 12. 23. (49.évf. 291.sz.)

¹¹⁹ Parancsol egy Havanna-szivart, asszonyom? Pesti Hírlap, 1938. 12. 12. (58.évf. 284.sz.)

¹²⁰ Az egyetemi előadó-személyzet soraiban két nő is szerepel. Pesti Hírlap, 1936. 09. 20. (58.évf. 215.sz.)

Mindez arról árulkodik, hogy a Horthy-korban a különböző irányultságú politikai napilapok diskurzusában a női tematikát tekintve – változó mértékben ugyan, de – exponálódott az hatalmon lévő kormány politikai célkitűzése, a „nemzetépítő”, az ország népességének növelését célul kitűző politikája és a hozzá fűződő társadalmi problémák narratív mintázatai.

A tanulmány igyekezett rámutatni, hogy a nőikkel kapcsolatos sajtódiskurzus – a teljesség igénye nélkül – milyen kifejezéseket és témákat használt 1920 és 1940 között. A kutatás következő lépcsőfoka a téma vizsgálata további napilapokban, illetve az eredmények összehasonlítása a nőmozgalmi lapok kutatása alapján rajzolódó diskurzusstratégiával.

Irodalom- és forrásjegyzék:

Sajtóforrások:

Budapesti Hírlap

- A Szociális Missziótársulat kettéválása. 1923. 05. 28. (43.évf. 119.sz.)
- A MANSZ ünnepies közgyűlése és kongresszusa. 1925. 04. 28. (45.évf. 95.sz.)
- Magyar siker Belgiumban. 1925. 07. 24. (45.évf. 164.sz.)
- Zichy Rafaelné ünneplése. 1926. 01. 12. (46.évf. 8.sz.)
- Veszedelemben a nők idealizmusa – Franciaországban. 1926. 05. 28. (46.évf. 118.sz.)
- Mrs. Emmeline Pethick Lawrence előadása. 1928. 01. 04. (48.évf. 3.sz.); 1928. 01. 05. (48.évf. 4.sz.)
- Sarojuni Naidu előadása Budapesten. 1929. 06. 29. (49.évf. 145.sz.)
- A nő helyzete a fasiszta Olaszországban. 1932. 09. 25. (52.évf. 215.sz.)
- A nő helyzete a fasiszta Olaszországban. 1932. 09. 25. (52.évf. 215.sz.)
- A francia nők szellemi térhódítása és jogai. 1934. 08. 15. (54.évf. 184.sz.)
- Isztambulban az örökké „szenedő” templomban. 1934. 09. 26. (54.évf. 217.sz.)
- Isztambulban az örökké „szenedő” templomban. 1934. 09. 26. (54.évf. 217.sz.)
- Finnország nemzeti ünnepe. 1934. 12. 05. (54.évf. 274.sz.)
- „Az asszonyi személek is emberek”. 1936. 08. 04. (56.évf. 177.sz.)
- Hitler beszéde a nemzeti szocialista asszonyok nagygyűlésén. 1937. 09. 11. (57.évf. 206.sz.)
- A nő – a nemzet lelkiismerete. 1938. 01. 13. (58.évf. 9.sz.)

Függetlenség

- Pártában. 1933. 11. 24. (1.évf. 230.sz.)
- Pártában. 1933. 11. 24. (1.évf. 230.sz.)
- Tanuljon-e a nő? 1933. 12. 24. (1. évf. 255.sz.)
- Nyilatkoznak az Asszonykongresszus előadói. 1940. 03. 10. (8.évf. 57.sz.)

Korunk Szava

- Krisztus Napszámában. 1933. 06. 15. (3.évf. 12.sz.)
- Az erdélyi katolikus nőmozgalomról. 1933. 07. (3.évf. 13–14.sz.)
- A női munkaerő ipari kihasználása ellen. 1933. 08. 01. (3.évf. 15–16.sz.)
- Egy egészen új leánytípus. 1933. 11. 15. (3.évf. 22.sz.)

Magyarság

- Apponyi Magyarország igazságáról., 1921. 02. 09. (2.évf. 31.sz.)
- Romániában be akarják hozni a kétnejűséget. 1921. 07. 16. (2.évf. 155.sz.)
- Hírek: A nők választójogáért. 1922. 01. 26. (3.évf. 21.sz.)
- A Mansz sajtógyűlése. 1922. 02. 02. (3.évf. 27.sz.)
- Feminista vezérek Budapesten. 1922. 10. 24. (3.évf. 242.sz.)
- Előadás a török nőről. 1923. 04. 14. (4.évf. 84.sz.)
- Nőorvosok és feministák küldöttsége a kultuszminiszternél. 1923. 04. 21. (4.évf. 90.sz.)
- A Keresztény Női Tábor kultúrestje. 1923. 04. 22. (4.évf. 91.sz.); 1923. 04. 24. (4.évf. 92.sz.)
- Nadrágot a nőkre! 1924. 02. 12. (5.évf. 35.sz.)
- A Szociális Missziótársulat a nőnevelés reformjáról. 1924. 06. 29. (5.évf. 128.sz.)
- Schlachta Margit a Keresztény Női Táborról. 1924. 10. 22. (5.évf. 223.sz.)
- Nők az alkotmányban. 1925. 01. 30. (6.évf. 24.sz.)
- A nőemancipáció bajnokai. 1925. 02. 21. (6.évf. 42.sz.)
- A felvidéki magyar nőmozgalom. 1925. 12. 13. (6.évf. 282.sz.)
- Slachta Margit bejelentette a Keresztény Női Tábor új munkaprogramját. 1927. 01. 08. (8.évf. 5.sz.)
- Máról-holnapra: Asszony – főispán. 1927. 09. 28. (8.évf. 219.sz.)
- A francia háziasszonyok rendszeres fizetést kérnek az uruktól. 1928. 03. 11. (9.évf. 59.sz.)
- Amanullah csókja. 1928. 07. 07. (9.évf. 152.sz.)
- Napoleon korszerűsítését követelik a francia nők. 1929. 01. 08. (10.évf. 6.sz.)
- Uniformist a nőkre! 1929. 11. 03. (10.évf. 250.sz.)
- Erdélyi magyar évkönyv. 1931. 01. 11. (12.évf. 8.sz.)
- Szabadságszerető-nők: ne tűrjétek a hosszú szoknyát. 1931. 03. 17. (12.évf. 62.sz.)
- A Szociális Missziótársulat huszonöt éve. 1933. 10. 08. (14.évf. 229.sz.)
- A Szociális Missziótársulat ünnepi közgyűlése. 1934. 09. 26. (15.évf. 217.sz.)
- Előadások. 1934. 12. 07. (15.évf. 273.sz.)
- Politikai merényletek a Saar-vidéken. 1935. 01. 03. (16.évf. 2.sz.)
- A nőkérdés a Harmadik Birodalomban. 1935. 02. 10. (16.évf. 34.sz.)
- A női emancipáció veresége a Harmadik Birodalomban. 1935. 02. 24. (16.évf. 46.sz.)
- Asszonyszemmel. 1935. 03. 03. (16.évf. 52.sz.)
- Kínában megbüntetik a rosszul viselkedő asszonyt. 1935. 03. 07. (16.évf. 55.sz.)
- A Szociális Missziótársulat konferenciája. 1935. 09. 28. (16. évf. 221.sz.)
- Indiai törvényhozók Budapesten. 1935. 10. 25. (16.évf. 244.sz.)

Megnyitották a Nemzetközi Asszonyhetet. 1937. 08. 07. (18.évf. 178.sz.)
A Szociális Misszió iskolájának ünnepélyes megnyitása. 1938. 01. 13. (19.évf. 9.sz.)
Előadások. 1938. 03. 18. (19.évf. 62.sz.)
Halálozás: Árkossy Lajosné. 1938. 08. 05. (19.évf. 175.sz.)
Nők a jobboldalon. 1938. 08. 07. (19.évf. 177.sz.)

Népszava

A munkásság nem rendőrállamot, hanem szabad és demokratikus Magyarországot akar. 1923. 01. 26. (51. évf. 20.sz.)
A kongresszus elfogadta a szakszervezeti tanács jelentését. 1930. 03. 25. (58. évf. 69. sz.)
Pártügyek. 1920. 11. 10. (48.évf. 265.sz.)
A munkásság és a politikai helyzet. 1923. 02. 23. (51. évf. 43.sz.)
A Nők Napja. 1924. 04. 01. (52.évf. 76.sz.)
Pártügyek: Nőgyűlés Hódmezővásárhelyen. 1924. 06. 13. (52. évf. 128.sz.)
Pártügyek: Fölösztatott nőmunkásgyűlés. 1924. 10. 04. (52.évf. 221.sz.)
Hírek: Szociális iskola. 1924. 11. 04. (52. évf. 249. sz.)
Pártügyek: Nőgyűlés a XXII. pártszervezetben. 1926. 05. 01. (54. évf. 98. sz.)
Nőmunkás-mozgalom. 1927. 09. 04. (55.évf. 200.sz.)
A nők részvétele a németországi választásokban. 1928. 05. 19. (56.évf. 113.sz.)
„Hontalan” asszonyok. 1930. 03. 30. (58.évf. 73.sz.)
Van-e külön nőkérdés? 1932. 11. 27. (60. évf. 258.sz.)
A nők helyzete a diktatúrákban. 1934. 02. 24. (62.évf. 44.sz.)
Naptár: Az európai politika krónikájából. 1934. 04. 15. (62.évf. 84.sz.)
Vasárnapi országos nőértekezlet. 1935. 01. 29. (63.évf. 24. sz.)
A proletárasszonyok csak a szocializmusban bízhatnak. 1935. 03. 17. (63. évf. 63.sz.)
Meghalt Marianne Hainisch. 1936. 05. 06. (64.évf. 103.sz.)
Shidzué Ishimotó. 1938. 01. 26. (66. évf. 20.sz.)

Pesti Hírlap

Esti levél. 1920. 03. 28. (42.évf. 76.sz.)
Esti levél. 1920. 06. 27. (42.évf. 153.sz.)
Esi levél. 1920. 11. 14. (42.évf. 269.sz.)
Országos Katholikus Nőszövetség. 1921. 06. 07. (43.évf. 122.sz.)

A dolgozó nő. 1922. 05. 12. (44.véf. 107.sz.)
Az országos katolikus nagygyűlés. 1922. 10. 10. (44.évf. 230.sz.)
Nőkérdés az irodalomban. 1923. 04. 18. (45.évf. 87.sz.)
A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének közgyűlése. 1925. 04. 28. (47.évf. 95.sz.)
A nőkérdés Kamerunban. 1925. 11. 22. (47.évf. 265.sz.)
Esti levél. 1925. 12. 20. (47.évf. 288.sz.)
Esti levél. 1926. 01. 31. (48.évf. 25.sz.)
Szász Zoltán előadása a Kossuth-pártban. 1926. 05. 04. (48.évf. 99.sz.)
A nők és az alkoholizmus. 1927. 01. 21. (49.évf. 16.sz.)
Nők ellensége. 1927. 07. 24. (49.évf. 166.sz.)
Egy párizsi estély. 1927. 12. 23. (49.évf. 291.sz.)
Az egyetemi nőkérdés Magyarországon. 1928. 03. 01. (50.évf. 50.sz.)
Mi okozta az afganisztáni lázadást? 1929. 01. 09. (51.évf. 7.sz.)
Az indiai nőmozgalom nagyhírű vezetője Budapesten. 1929. 06. 25. (51.évf. 141.sz.)
Hangverseny Zugligetben 1932. 08. 04. (54.évf. 173.sz.)
Az Országos Református Lelkészegyesület jubileuma. 1932. 08. 13. (54.évf. 181.sz.)
Az egyetemi előadó-személyzet soraiban két nő is szerepel. 1936. 09. 20. (58.évf. 215.sz.)
Parancsol egy Havanna-szivart, asszonyom? 1938. 12. 12. (58.évf. 284.sz.)

Szózat

Nőemancipáció – az ókorban., 1922. 03. 19. (4.évf. 65.sz.)
Irodalom és művészet. 1922. 03. 22. (4.évf. 67.sz.)
A pécsi nők. 1922. 04. 02. (4. évf. 76.sz.)
Vőlegényjelölt. 1922. 05. 07. (4.évf. 104.sz.)
A katolikus nagygyűlés II. nyilvános ülése. 1922. 10. 10. (4.évf. 232.sz.)
Üzenetek: Philine. 1923. 04. 11. (5.évf. 81.sz.)
Antifeminizmus. 1923. 08. 05. (5.évf. 176.sz.)
Gyermekvédelem a tengerben. 1923. 09. 23. (5.évf. 215.sz.)
Magyar asszonyok a keresztény fővárosért. 1924. 01. 27. (6.évf. 23.sz.)
Mai nagyasszonyaink. 1924. 06. 08. (6.évf. 123.sz.)
Megnyílik a szociális iskola. 1924. 11. 06. (6.évf. 246.sz.)
Gondolatok a sajtóról. 1924. 12. 04. (6.évf. 270.sz.)
Össze kell hívni az elnyomott nemzetek világtalálkozását. 1925. 07. 02. (7.évf. 145.sz.)
Kétezer magyar asszony hódolt vasárnap a Kormányzó előtt. 1925. 04. 28. (7.évf. 95.sz.)

Budapesten minden akadályon keresztül meg kell maradnia a keresztény uralomnak. 1925. 02. 12. (7.évf. 34.sz.)

A magyar asszony szerepe a magyar politikában. 1925. 04. 15. (7.évf. 84.sz.)

Sigríd Unset. 1925. 10. 16. (7.évf. 233.sz.)

Egyéb források:

August Bebel: *A nő és a szocializmus*. Gutenberg. Budapest. 1895.

Geréb József: *A görög szellem Európa kultúrájában*, Bp., Franklin-társulat. 1921.

Tormay Cécile: *Bujdosó könyv*. Singer és Wolfner, Budapest, 1920?.

Bibliográfia:

Acsády Judit: „Tisztelt Nagysád!” Társadalmi kapcsolatok és nyomtatott periodikák jelentősége a magyar feminista mozgalomban a századelőn A Nő című folyóirat szerkesztői levelezése nyomán. *Per Aspera Ad Astra*. 2020/2. 9–30.

ACSÁDY, Judit: *Diverse Constructions: Feminist and Conservative Women's Movements and their Contribution to the Reconstruction of Gender Relations in Hungary after the First World War*. In: *Aftermaths of War. Women's Movements and Female Activists, 1918–1923*. Eds. Sharp, Ingrid – Stibbe, Matthew. Leiden, 2011. 309–333.

BOKOR Zsuzsa: *Nők a nemzetben, nemzet a nőkben. A Magyar Egyesület a Leánykereskedelem Ellen eugenikai olvasata*. socio.hu, 2015/2.

BUZINKAY Géza: *A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig*. Wolters Kluwer, Budapest. 2016. 319–390., SIPOS Balázs: *Sajtó és hatalom a Horthy-korszakban*. Argumentum, Budapest. 2011., továbbá pl. PAÁL Vince: *Tanulmányok a magyar sajtószabadság történetéhez 1867–1944*. Médiatudományi Intézet. Budapest. [Médiatudományi könyvtár 36.] 225–236.

CZEFERNER Dóra: *A magyarországi feminista mozgalom első hivatalos lapja: A Nő és a Társadalom (1907–1913)*. ArchívNET 19. (2019):2.

LENGYEL Nóra: „Nemzetmentők és nemzetrontók.” *Nőképek az erdélyi katolikus nőmozgalom sajtókiadványaiban (1926–1944)*. Múltunk. 2019/4. 200–239.

PAPP Barbara – SIPOS Balázs: *Modern, diplomás nő a Horthy-korban*. Napvilág, Budapest. 2017. 18–42.

SÁRAI Szabó Katalin: *Normakövető női emancipáció. A konzervatív nőmozgalom Magyarországon a 19. század végén, 20. század elején*. Replika 23. (2014):85–86. 85–106.

TURBUCZ Dávid: *A sajtó szerepe a Horthy-kultusz építésében. A politikai hatalom elvárásai a magyar állampolgárokkal szemben*. In: *A sajtó kultúrákötvetítő szerepe 1867–1945. Tanulmányok*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest. 2014. 99–111.

Van Dijk, Teun A.: *A kritikai diskurzuselemzés elvei*. Fordította: Kriza Borbála. In: Szabó Márton et al. (szerk.): *Szövegváltozatok a politikára. Nyelv, szimbólum, retorika, diskurzus*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó-Universitas. 2000. 442–477.

Weiss, Gilbert & Ruth Wodak eds.: *Critical Discourse Analysis: Theory and Interdisciplinarity in Critical Discourse Analysis*. London: Palgrave. 2003.